

IV PASKAITA
INFLIACIJA

Jeigu ikru pasiūla būtų tokia pat didelė kaip bulvių, tai ikru kaina, t.y. ikru keitimo į pinigus ar kitas prekes santykis, labai pasikeistų. Tokiu atveju ikru galima būtų įsigyti daug mažesniais kaštais negu dabar. Lygiai taip pat jei pinigų kiekis padidėja, piniginio vieneto perkamoji galia krenta, mažėja prekių, kurių galima įsigyti už tą piniginį vieneta, kiekis.

Kai XVI amžiuje buvo atrastos ir pradėtos naudoti Amerikos aukso ir sidabro atsargos, milžiniškas brangiųjų metalų kiekis buvo atgabentas į Europą. Pagausėjus šių pinigų pradėjo didėti kainos. Panašiai ir šiandien, kai valdžia didina popierinių pinigų kiekį, pradeda kristi piniginio vieneto perkamoji galia, didėja kainos. Tai ir vadinama infliacija.

Deja, JAV, kaip ir kitose šalyse, kai kurie žmonės infliacijos priežastimi laiko ne pinigų kiekio didinimą, o kainų kilimą.

Tačiau iki šiol nepateikta jokie rimto argumento prieš santykio tarp kainų ir pinigų kiekio (pinigų ir prekių ar paslaugų keitimo santykio) ekonominį interpretavimą. Šių dienų sąlygomis nėra nieko lengviau kaip gaminti popieriukus, ant kurių išspausdinama tam tikra piniginė vertė. JAV, kur visi banknotai vienodo dydžio, valstybei išspausdinti tūkstančio dolerių banknotą kainuoja ne kiek ne brangiau kaip vieno. Tai tik spausdinimo operacija, kuriai reikia to paties popieriaus ir dažų kiekio.

XVIII amžiuje, kai atsirado bankų pažymos (banknotai) ir joms buvo suteiktas teisinio dokumento statusas (t.y. teisė kaip ir aukso ar sidabro lydiniams būti naudojamiems mainuose) vyriausybės ir tautos įtikėjo, kad bankininkai žino kažkokią paslaptį, kaip daryti turtus iš nieko. XVIII amžiuje, susidūrusios su finansiniais sunkumais, vyriausybės manė, kad tereikia visus finansinius klausimus patikėti protingam bankininkui, ir visos problemos bus išspręstos.

Prieš porą metų iki Prancūzijos revoliucijos, Prancūzijos karalius, susidūręs su finansiniais sunkumais, surado protingą bankininką ir paskyrė jam aukštą pareigą. Visais atžvilgiais jis buvo svetimas tuometiniams Prancūzijos valdovams. Pirmiausia, jis buvo net ne prancūzas, o užsienietis - ženevietis. Antra, buvo ne aristokratijos atstovas, o paprastas pilietis. O tai XVIII amžiaus Prancūzijoje buvo dar svarbiau, - buvo ne katalikas, o protestantas. Ir taip ponas Necker'is, garsiosios Madam de Stael tėvas, tapo finansų ministru, ir visi vylėsi, kad jis išspręs Prancūzijos finansines problemas.

Tačiau nors ponas Neckeris įgijo ir labai didelį pasitikėjimą, karaliaus išdas liko tuščias; didžiausia jo klaida buvo tai, kad finansiškai rėmė Amerikos kolonistus, kovojusius su Anglija už nepriklausomybę, nekeldamas mokesčių. Tai, be abejo, neišsprendė Prancūzijos finansinių problemų.

Negali būti kokio nors paslaptingo finansinių problemų sprendimo būdo; - jei valdžiai reikia pinigų, ji turi juos gauti apmokestindama savo piliečius (arba ypatingais atvejais, skolindamasi iš tų, kas jų turi). Bet daugelis vyriausybių, galima sakyti, dauguma mano, kad yra kitas būdas pinigams gauti - tiesiog juos išspausdinti.

Jei valdžia nori padaryti ką nors labdaringo, pavyzdžiui, pastatyti ligoninę, reikiamų pinigų ji gali gauti tik apmokestindama savo piliečius. Tuomet jokios ypatingos "kainų revoliucijos" neįvyks, nes, valdžiai surinkus mokesčius, piliečiai bus priversti sumažinti savo išlaidas. Mokesčių mokėtojas priverstas apriboti arba vartojimą, arba investavimą, arba taupymą. Valdžia, išėjusi į rinką pirkėjo vaidmenyje, pakeičia pilietį - pilietis perka mažiau, užtat valdžia perka daugiau. Valdžia, aišku, ne visuomet perka tas pačias prekes, kurias pirktų piliečiai, tačiau, imant vidurkį, kainos dėl ligoninės statybos nepakils.

Aš pasirinkau šį pavyzdį su ligonine todėl, kad kartais sakoma: "Yra didelis skirtumas, ar valdžia pinigus panaudoja geriems ar blogiems tikslams". Sakykime, kad valdžia savo išspausdintus pinigus visuomet panaudoja patiems geriausiems tikslams - tokiems, kuriems mes visi pritariame. Mat svarbu ne tai, kaip valdžia leidžia pinigus, o kaip juos gauna, kas sukelia tokias pasekmes, kurias mes vadiname infliacija ir kurias dauguma žmonių visame pasaulyje nelaiko gėrybėmis.

Pavyzdžiui, nesukeldama infliacijos valdžia mokesčių pinigų gali panaudoti naujiems darbuotojams samdyti ar jau dirbančių valstybinėse įstaigose algoms pakelti. Tuomet tie žmonės, kurių algos padidintos, gali pirkti daugiau. Kai valdžia gautus iš mokesčių mokėtojų pinigus panaudoja valstybės tarnautojų algoms didinti, šie gali išleisti daugiau pinigų, o mokesčių mokėtojai - mažiau. Kainos, apskritai imant, nedidės.

Bet jei iš mokesčių gauti pinigai tam nepanaudojami, jei valstybė ir toliau spausdina pinigus, netrukus atsiras žmonių, turinčių daugiau pinigų, o kiti jų turės tiek, kiek ir turėjo. Taigi tie, kurie gavo naujai išspausdintus pinigus, pradės konkuruoti su tais, kurie iki tol buvo pirkėjai. Kadangi prekių nepadaugėjo, o rinkoje atsirado daugiau pinigų (atsirado žmonių, kurie gali pirkti daugiau negu pirko vakar), padidės tų pačių prekių paklausa. Taigi, prekių kainos ims didėti. To jau neįmanoma išvengti, nesvarbu, kam bus panaudoti naujai išspausdinti pinigai.

Svarbiausia, kad kainos kils žingsnis po žingsnio; tai ne bendras

kilimas to, kas vadinama "kainų lygiu". Metafizinis terminas "kainų lygis" apskritai nevartotinas.

Kai kalbama apie kainų lygį, įsivaizduojamas skysčio lygis, didėjantis ar mažėjantis priklausomai nuo skysčio kiekio ir kintantis visuomet tolygiai. Kalbant apie kainas, tokio dalyko kaip "lygis" apskritai nėra. Kainos nekinta vienodai vienu metu. Visuomet yra kainos, kintančios greičiau už kitas. Tam yra savos priežastys.

Įsivaizduokite valstybės tarnautoją, papildomai gavusį naujų pinigų prie atlyginimo. Šiandien žmonės neperka lygiai tokių pat ir tiek pat prekių kaip vakar. Nauji pinigai, kuriuos išspausdino ir paleido į rinką valdžia, nenaudojami visoms prekėms ir paslaugoms įsigyti. Už juos perkamos kai kurios prekės, kurių kainos pakils. O kitų prekių kainos liks tokios, kokios buvo iki naujų pinigų atsiradimo rinkoje. Todėl tik prasidedančią infliaciją skirtingos žmonių grupės patiria skirtingai. Tos grupės, kurios naujus pinigus gavo pirmos, įgyja laikiną pranašumą.

Kai valdžia sukelia infliaciją apmokėdama karines išlaidas, ji perka ginkluotę, ir pirmieji daugiau pinigų gauna ginklų pramonininkai ir šios pramonės darbininkai. Tos grupės įgyja pranašumą. Jos gauna didesnę pelną ir atlyginimus; jų verslas klesti. Kodėl? Todėl, kad jie pirmieji gavo daugiau pinigų. O turėdami daugiau pinigų, jie daugiau perka. Ir perka iš kitų, kurie gamina ir parduoda tas prekes, kurių nori ginklų gamintojai.

Šie žmonės sudaro antrą grupę. Jie mano, kad infliacija labai naudinga verslui. Kodėl gi ne? Argi blogai daugiau parduoti? Pavyzdžiui, restorano, esančio šalia ginklų gamyklos, savininkas sako: "Nuostabu! Ginklų gamintojai turi daugiau pinigų; dabar jų daug daugiau negu anksčiau; visi jie globoja mano restoraną ir aš dėl to laimingas". Jis nesupranta, kodėl reikėtų manyti kitaip.

Situacija tokia: žmonės, kuriems pinigai patenka anksčiausiai, gauna daugiau pajamų ir gali įsigyti daugiau prekių ir paslaugų už tas kainas, kurios dar atitinka ankstesnę rinkos būklę - tas sąlygas, kurios buvo iki prasidedant infliacijai. Todėl jie turi daug pranašumų. Taip infliacija pamažu plinta iš vienos gyventojų grupės į kitą. Visi, kas daugiau pinigų gavo infliacijos pradinėje stadijoje, laimi, nes gali kai ką nusipirkti tomis kainomis, kurios atitinka ankstesnę pinigų ir prekių keitimo santykį.

Bet yra kitos gyventojų grupės, kurios papildomai pinigų gauna daug vėliau. Tų žmonių padėtis kur kas blogesnė. Kol jie gaus daugiau pinigų, bus priversti mokėti brangiau už daugelį prekių, kurias norėjo įsigyti, kol jų pajamos buvo nepakitusios, t.y. dar nebuvo padidėjusios proporcingai kainoms.

Įsivaizduokite, pavyzdžiui, tokią šalį kaip JAV Antrojo pasaulinio karo metu; infliacija čia suteikė pranašumą ginklų pramonės darbininkams,

pramonininkams, tačiau kenkė kitoms gyventojų grupėms. Labiausiai nuo jos kentėjo mokytojai ir dvasininkai.

Kaip žinome, dvasininkas yra labai kuklus žmogus, tarnaujantis Dievui ir neturintis daug kalbėti apie pinigus. Panašiai ir mokytojai yra pasiaukojusios asmenybės, kurioms pridera daugiau mąstyti apie jaunimo auklėjimą, o ne apie atlyginimus. Taigi mokytojai ir dvasininkai buvo tarp tų, kuriuos infliacija baudė skaudžiausiai, nes mokyklos ir bažnyčios paskutinės susiprato pakelti atlyginimus. Kai bažnyčių seniūnijos ir mokyklų korporacijos susiprato pakelti atlyginimus, ankstesni šių pasiaukojusių žmonių praradimai nebuvo kompensuoti.

Ilgą laiką jiems teko pirkti mažiau negu iki tol, mažiau vartoti geresnio ir brangesnio maisto, pirkti mažiau drabužių, nes kainos jau buvo pakilusios, o jų pajamos tos pačios. Tiesa, šiandien bent jau mokytojų padėtis gerokai pasikeitė.

Skirtingas gyventojų grupes infliacija visuomet paliečia nevienodai. Kai kurioms infliacija nėra blogybė; jos net reikalauja ją pratęsti, nes pirmosios gauna iš jos naudos. Kitoje paskaitoje mes pamatysime, kaip šis infliacijos pasekmių netolygumas veikia politiką infliacijos linkme.

Yra grupių, infliacijos metu įgyjančių pranašumą, ir grupių, tiesiogiai pasipelnančių iš jos. Sakydamaš "pasipelnančių", aš visiškai nesmerkiu tų žmonių, nes smerkti reikia tik valdžią, sukėlusią infliaciją. Visada yra žmonių, palaikančių infliaciją, nes jie anksčiausiai supranta, kas vyksta. Ypač didelį pelną jie gauna dėl to, kad infliacijos procesas visuomet netolygus.

Valdžia dažnai mano, kad infliacija, kaip išdo papildymo priemonė, yra geresnė už mokesčius, kurie visuomet nepopuliarūs ir sunkiai gaunami. Daugelyje turtingų šalių įstatymų leidėjai dėl naujų mokesčių formos ginčijasi mėnesių mėnesiais po to, kai parlamentai nutaria padidinti valstybės išlaidas. Apsvarščius įvairius pinigų gavimo būdus, jie dažniausiai pasirenka infliaciją. Aišku, žodis infliacija tokiais atvejais nevartojamas. Valdžios atstovas, pasirinkęs infliaciją, niekad nepareikš: "Aš nusprendžiau sukelti infliaciją". Infliacijos sukėlimo technika tokia sudėtinga, kad eilinis pilietis dažnai ir nenujaučia, kad infliacija jau prasidėjo.

Viena didžiausių infliacijų istorijoje - Vokietijos Imperijoje po Pirmojo pasaulinio karo - karo metu nebuvo labai didelė. Į katastrofą atvedė pokario infliacija. Vyriausybė neskelbė: "Mes didiname infliaciją". Ji netiesiogiai skolinosi pinigus iš centrinio banko. Ji galėjo ir neklausti, kaip centrinis bankas susigrąžins pinigus. Centrinis bankas juos paprasčiausiai spausdino.

Šiandien infliacijos sukėlimo technika dar sudėtingesnė, nes yra sąskaitiniai pinigai. Naudojami nauji metodai, tačiau rezultatas būna tas pats. Vienu plunksnos brūkštelėjimu vyriausybė sukuria dekretinius pinigus,

padidindama pinigų ir kredito kiekį. Vyriausybė paprasčiausiai išleidžia įsaką ir dekretiniai (fiat) pinigai jau čia.

Valdžiai nerūpi, kad kai kurie žmonės turės nuostolių, jai nerūpi, kad kils kainos. Įstatymų leidėjai mano, kad tai puiki sistema. Bet ši puiki sistema turi esminį trūkumą - ji neilgalaikė. Jei infliacija galėtų vykti visą laiką, nereiktų su ja ir kovoti. Tačiau infliacija neišvengiamai turi anksčiau ar vėliau baigtis. Tai politika, kuri ilgai tęstis negali.

Su laiku infliacija baigiasi pinigų žlugimu - tokia katastrofa, kokia įvyko Vokietijoje 1923 metais. 1914 metų rugpjūčio 1 dieną doleris kainavo 4 markes 20 pfeningų. Po 9 metų ir 3 mėnesių, 1923 metų lapkritį, dolerio kaina pašoko iki 4,2 trijonų markių. Kitaip sakant, markė tapo bevertė.

Prieš keletą metų vienas autorius rašė: "Su laiku visi būsime mirę". Deja, tai tiesa. Bet klausimas - kaip greitai sulauksime galo. XVIII amžiuje gyveno garsi ponija - Madame de Pompadour, kuriai priskiriamas posakis "Po mūsų nors ir tvanas" ("Après nous le deluge"). Madame de Pompadour pasisekė greitai numirti. Bet jos įpėdinė valdžioje Madame du Barry gyveno ilgiau, todėl jai su laiku buvo nukirsta galva. Daugeliui žmonių "su laiku" nepastebimai virsta "greitu laiku" - ir kuo ilgiau tęsiasi infliacija, tuo arčiau tas "greitu laiku".

Kaip ilgai galima laukti "greitu laiku"? Kaip ilgai centrinis bankas gali tęsti infliaciją? Greičiausiai tol, kol žmonės tiki, kad valdžia anksčiau ar vėliau (bet, aišku, ne per vėlai) liausis spausdinti pinigus ir tokiu būdu nuvertinti piniginį vienetą.

Kai žmonės tuo nebetiki, kai jie pradeda suvokti, kad valdžia tęs toliau neketindama sustoti, jie ima suprasti, kad rytoj kainos bus didesnės negu šiandien. Tada jie pradeda pirkti už bet kokią kainą sukeldami tokį kainų bumą, kad pinigų sistema žlunga.

Vėl grįšiu prie Vokietijos atvejo, kurį stebėjo visas pasaulis. Apie to laiko įvykius parašyta daug knygų. (Nors aš ne vokietis, o austras, pats viską mačiau iš vidaus: Austrijos sąlygos nedaug tesiskyrė nuo Vokietijos; ne ką kitokios jos buvo ir daugelyje kitų Europos šalių. Keletą metų Vokietijoje žmonės manė, kad infliacija - tai tik laikinas dalykas, kad ji greitai baigsis. Tuo jie tikėjo beveik 9 metus, iki 1923 metų vasaros. Tada pagaliau ėmė abejoti. Kadangi infliacija tęsėsi, žmonės nusprendė, kad išmintingiau pirkti viską, kas yra, negu laikyti pinigus kišenėje. Toliau jie nusprendė, kad neapsimoka pinigų skolinti, o geriau tapti skolininku. Taip infliacija pati save maitino.

Ir taip Vokietijoje tęsėsi iki 1923 metų rugpjūčio 28 dienos. Iki tol žmonės tikėjo, kad infliaciniai pinigai - tikri pinigai, bet staiga suprato, kad sąlygos pasikeitė. Infliacijai baigiantis, 1923 metų rudenį, Vokietijos fabrikai

mokėjo savo darbininkams kas rytą avansą už dieną. O darbininkas, atėjęs į fabriką su žmona, tuoj pat atiduodavo jai savo algą - tuos milijonus, kuriuos jis gaudavo. Ir moteris tuoj pat skubėjo į parduotuvę ką nors, nesvarbu ką, nusipirkti. Čia ji pamatydavo tai, ką dauguma žmonių jau žinojo - per naktį markė prarado 50% savo perkamosios galios. Pinigai tirpo žmonių kišenėse kaip šokoladas ant įkaitintos krosnies. Ši paskutinioji Vokietijos infliacijos fazė truko neilgai; po poros dienų košmaras pasibaigė: markė tapo bevertė, ir reikėjo kurti naujus pinigus.

Lordas Keynes'as - tas pats žmogus, kuris pareiškė, kad su laiku visi mirsime, - buvo vienas iš ilgalaikės XX amžiaus infliacijos autorių. Visi tuomet pasisakė prieš aukso standartą. Puldamas aukso standartą, Keynes'as jį vadino "barbarizmo reliktu". Ir daug kas mano, jog apskritai juokinga kalbėti apie grįžimą prie aukso standarto. Pavyzdžiui, JAV jus palaikys svajotoju, jei pareikšite: "Anksčiau ar vėliau JAV turės sugrįžti prie aukso standarto".

Vis dėlto aukso standartas turi vieną didžiulį privalumą: aukso standarto sąlygomis pinigų kiekis nepriklauso nuo valdžios ar partijų politikos. Tai gera priemonė apsisaugoti nuo valstybės švaistūnės. Jei galiojant aukso standartui vyriausybė prašo skirti kam nors pinigų, finansų ministras gali pasakyti: "O iš kur aš gausiu tų pinigų? Pirmiausia man pasakykite, kaip surasti pinigų šioms papildomoms išlaidoms".

Infliacijos sistemoje politikams labai lengva įsakyti valstybinei spaustuvei pagaminti tiek pinigų, kiek reikia jų sumanymams. Galiojant aukso standartui, daug daugiau galimybių turėti garbingą valdžią; jos vadovas gali pareikšti eiliniams piliečiams ir politikams: "Šito mes negalėsime padaryti nepadidinę mokesčių".

Infliacijos sąlygomis žmonės įpranta žiūrėti į valdžią kaip į instituciją, disponuojančią neribotais ištekliais - valstybė, valdžia viską gali. Pavyzdžiui, jei žmonės nori naujo plento, jie viliasi, kad jį nuties valstybė. Bet kur vyriausybė gaus lėšų?

Galima sakyti, kad šiandien (ir net praeityje, vadovaujant McKinley) JAV respublikonų partija buvo daugiau ar mažiau teisingos pinigų politikos šalininkė, o demokratų - infliacijos šalininkė. Tiesa, ne popierinės, o sidabro infliacijos.

Tačiau kaip tik prezidentas demokratas Cleveland'as 1880-ųjų metų pabaigoje uždėjo veto kongreso sprendimui maža suma - apie 10 000 dolerių - paremti bendruomenę, pergyvenančią sunkius laikus. Savo veto prezidentas pateisino taip: "Piliečių privalo remti valdžią, bet valdžia neprivalo remti piliečių". Tai kiekvienas valstybės veikėjas turėtų užsirašyti ant savo kabineto sienos ir rodyti visiems, atėjusiems prašyti pinigų.

Labai apgailestauju, kad esu priverstas taip supaprastinti šias problemas. Monetarinėje sistemoje tiek daug sudėtingų problemų; jei viskas būtų taip paprasta, kaip dabar pasakoju, tai man nebūtų reikėję rašyti ištisų tomų. Tačiau esmė štai kokia: didinant pinigų kiekį, mažinama piniginio vieneto perkamoji galia. O šitai nenori tie, kurių asmeniniai interesai nuo to kenčia. Kas iš infliacijos neturi naudos, tas ja skundžiasi.

Jei infliacija yra blogas dalykas ir žmonės tai supranta, kodėl ji tapo beveik visose šalyse vos ne kasdieniniu reiškiniu? Net ir turtingos valstybės kenčia nuo šios ligos. JAV šiandien, be abejo, turtingiausia valstybė, joje aukščiausias gyvenimo lygis. Bet keliaujant po JAV tik ir girdėti nesibaigiančios kalbos apie infliaciją ir būtinumą ją sustabdyti. Kol kas tai tik kalbos, o ne darbai.

Pateiksiu keletą faktų: po Pirmojo pasaulinio karo Didžioji Britanija grįžo prie ikikarinio savo aukso pariteto. Kitaip sakant, svaras vėl buvo pabrangintas. Dėl to padidėjo ir kiekvieno darbininko atlyginimo perkamoji galia. Nedeformuotoje rinkoje tai kompensuotų nominalios piniginės algos sumažėjimas, reali alga nuo to nenukentėtų. Dabar tai aiškinti nėra laiko. Tačiau Britanijos profsajungos nesutiko, kad algų dydis būtų derinamas su padidėjusia piniginio vieneto perkamąja galia, todėl realūs atlyginimai dėl šios monetarinės operacijos labai išaugo. Tai sukėlė tikrą katastrofą Anglijoje, nes Britanija - tai pirmiausia pramonės šalis, importuojanti žaliavas, pusfabrikačius ir maisto produktus, o eksportuojanti pagamintas prekes ir taip apmokanti už importą. Pakilus tarptautinei svaro vertei, Britanijos prekių kainos užsienio rinkose išaugo, todėl jų pardavimas ir eksportas sumažėjo. Taip Didžioji Britanija savo kainomis išstūmė save iš pasaulinės rinkos.

Profsajungos buvo nepalenkiamos. Jų galia šiandien visiems žinoma. Jos turi teisę, tiksliau - privilegiją griebtis smurto. Todėl profsajungos įsakas ne mažiau svarbus už vyriausybės dekretą. Vyriausybės dekretas - tai įsakymas panaudoti jėgą, o tam valdžios jėgos aparatas - policija - visados pasiruošusi. Valdžios dekretui reikia paklusti, kitaip teks susidurti su policija.

Deja, dabar beveik visose pasaulio šalyse yra antroji jėga, galinti vartoti jėgą. Tai profesinės sąjungos. Profesinės sąjungos nustato atlyginimų dydį ir organizuoja streiką jam garantuoti, panašiai kaip valstybė gali nustatyti minimalų atlyginimų dydį. Dabar aš nesvarstysiu profsajungų problemos; apie tai dar bus kalbama vėliau. Aš tik noriu pabrėžti, kad būtent dėl profsajungų politikos atlyginimų dydis pakilo virš to lygio, kuris būtų nusistovėjęs nevaržomoje rinkoje. Todėl didelė potencialios darbo jėgos dalis gali būti įdarbinta tik tose įmonėse ar pramonės šakose, kurios pasiryžusios patirti nuostolių. O kadangi verslas negali taikstyti su nuostoliais, įmonės

uždaromos. Žmonės lieka be darbo. Kai atlyginimai pasidaro didesni už tuos, kurie nusistovėtų nevaržomoje rinkoje, visada didelė dalis potencialios darbo jėgos netenka darbo. Dėl didelių atlyginimų (kuriuos priverstė mokėti profsajungos) Didžioji Britanija susidūrė su ilgalaikiu nedarbu. Milijonai darbininkų liko be darbo, krito gamybos rodikliai. Sumišo net ekspertai. Šioje situacijoje Britanijos valdžia žengė neišvengiamą priverstinį žingsnį - devalvavo savo valiutą.

Dėl to atlyginimų perkamoji galia sumažėjo, nors piniginis dydis liko tas pats (to ir reikalavo profsajungos). Sumažėjo realūs - prekiniai - atlyginimai. Dabar darbininkai nebegalėjo nusipirkti tiek, kiek iki tol, nors nominali alga ir nesumažėjo. Taip buvo tikimasi realius atlyginimus sugrąžinti į rinkos lygį ir panaikinti nedarbą.

Tokia priemonė - devalvacija - buvo panaudota ir kitose šalyse: Prancūzijoje, Olandijoje, Belgijoje. Čekoslovakija šia priemone pasinaudojo net du kartus per pusantrų metų. Taip slapčia buvo ribojama profsajungų galia. Deja, tikru laimėjimu to nepavadinsi. Po kelių metų darbininkai, net profsajungos, pradėjo suprasti, kas atsitiko. Jie suvokė, kad pinigų devalvavimas sumažino jų realius atlyginimus. Profsajungos buvo pakankamai stiprios priešintis. Daugelyje šalių į atlyginimų sutartis buvo įrašytas straipsnis, kad piniginiai atlyginimai, didėjant kainoms, bus automatiškai tiek pat keliami. Tai vadinama indeksavimu. Profsajungos įsisavino indeksavimo meną. Taigi toks nedarbo mažinimo metodas, kurį Didžiosios Britanijos vyriausybė buvo pradėjusi taikyti nuo 1931 metų ir kurį vėliau taikė beveik visos kitos vyriausybės, - šis "nedarbo problemos sprendimo" metodas dabar nebeveikia.

1936 metais savo knygoje "Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija" lordas Keynes'as, deja, šį metodą išaukštino, paskelbęs tas priverstines 1929-1933 metų priemones esmine politikos sistema. Ją teisindamas, jis faktiškai teigė: "Nedarbas yra blogis. Norint įveikti nedarbą, reikia sukelti infliaciją".

Jis puikiai suprato, kad atlyginimų dydis gali būti per didelis, t.y. per didelis, kad darbdaviui apsimokėtų samdyti daugiau darbo jėgos; per didelis visų darbininkų atžvilgiu, nes kai profsajungos jį pakelia aukščiau rinkos lygio, tik dalis norinčių gauti atlyginimus, gali įsidarbinti.

Ir Keynes'as taip pat suprato, jog masinis nedarbas, kuris tęsiasi metų metais, yra nepriimtinas dalykas. Bet užuot pasiūlęs atlyginimus derinti su rinkos sąlygomis, jis faktiškai teigė: "Jei devalvavus valiutą darbininkai šito nepastebės, jie nesipriešins realių algų kritimui tol, kol nominalus atlyginimų dydis išliks nepakitęs". Kitaip sakant, lordas Keynes'as teigė, kad žmogus, gaunantis tiek pat svarų sterlingų kaip ir anksčiau - iki valiutos devalvavimo, nesupranta, kad gauna mažiau.

Kalbant senamadiškai, Keynes'as siūlė darbininkus apgauti. Užuoat viešai skelbęs, kad atlyginimai turi būti suderinti su rinkos sąlygomis (kitaip dalis darbo jėgos neišvengiamai liktų be darbo), jis sakė: "Visiškas užimtumas įmanomas tik infliacijos sąlygomis. Apgaukite darbininkus". Įdomiausia tai, jog kai pasirodė jo "Bendroji teorija", tokia apgaulė pasidarė paprasčiausiai neįmanoma, nes žmonės jau buvo išmokę indeksacijos meno. Tačiau visiško užimtumo buvo siekiama ir toliau.

Ką reiškia "visiškas užimtumas"? Jis turi prasmę tik nevaržomoje rinkoje, kurios nemanipuliuoja profsajungos ar valdžia. Tokioje rinkoje atlyginimas už bet kokį darbą artėja prie to lygio, kai kiekvienas norintis darbo, jo gaus, o kiekvienas darbdavys galės pasisamdyti tiek darbininkų, kiek jam reikia. Jei darbo jėgos paklausa didės, didės ir atlyginimai, jei reikės mažiau darbo rankų - mažės ir atlyginimai.

Vienintelis būdas pasiekti "visišką užimtumą" - išsaugoti nevaržomą darbo rinką. Tai teisinga visų rūšių darbo ir visų rūšių prekių atžvilgiu.

Ką daro verslininkas, norintis parduoti kokią nors prekę už 5 dolerius? Jei jam nepavyksta jos parduoti už šią kainą, sakoma, kad jo "prekė neina"? Bet prekė turi "eiti". Jis negali jos ilgai laikyti, nes reikia pirkti ką nors naujo - mados keičiasi. Todėl jis prašo mažesnės kainos. Jei nepavyksta parduoti už 5 dolerius, reikia parduoti už 4. Nepavyksta už 4, prašys 3. Versle kito kelio nėra. Jis patirs nuostolių, bet tų nuostolių priežastis - jo klaida vertinant rinką.

Tas pat su tūkstančiais jaunuolių, kasmet ateinančių į pramonę iš žemės ūkio rajonų ir norinčių užsidirbti. Tai būdinga visoms industrinėms šalims. JAV jie atvyksta į miestą, tikėdamiesi užsidirbti, tarkime, 100 dolerių per savaitę. Tai gali būti neįmanoma. Jei žmogus negauna darbo, už kurį būtų mokama 100 dolerių per savaitę, jis bandys gauti už 90, 80 ar net mažiau. Bet jei jis kaip profsajungos pareikštų: "100 dolerių arba nieko", - jis liktų be darbo. (Tiesa, daugelis sutinka būti bedarbiais, nes valdžia moka pašalpas, dažnai ne ką mažesnes už dirbančių atlyginimus, rinkdama tam papildomus mokesčius).

JAV su infliacija taikstomasi todėl, kad tam tikra žmonių dalis mano, jog su nedarbu galima kovoti tik infliacija. Dažnai svarstoma: "Kas geriau: tvirti pinigai ir nedarbas ar infliacija ir visiškas užimtumas". Tai visiškai nepagrįsta alternatyva.

Klausimą reikia formuluoti taip: kaip pagerinti darbininkų ir visų kitų gyventojų grupių sąlygas? Atsakymas būtų toks: saugant nevaržomą darbo rinką ir taip garantuojant visišką užimtumą. Dilema tokia: ar atlyginimų dydį lems rinką, ar juos nustatins profsajungų spaudimas ir prievarta. "Infliacija arba nedarbas" - nekorektiška dilema.

Toks neteisingas problemos supratimas teisinamas Anglijoje, kitose industrinėse šalyse, net JAV. Kai kas netgi sako: "Žiūrėkite, net JAV vykdoma infliacija. Kodėl gi ir mums to nedaryti?"

Į šį klausimą galima atsakyti taip: "Viena iš turtuolio privilegijų yra tai, kad jis gali elgtis kvailai daug ilgiau negu vargšas". JAV taip ir elgiasi. JAV politika labai bloga ir toliau blogėja. Tiesa, JAV gali sau leisti elgtis kvailai kiek ilgiau negu kokia nors kita šalis.

Svarbiausia prisiminti tai, kad infliacija nėra kokia nors Dievo bausmė, stichinė nelaimė ar liga, užpuolanti lyg maras. Infliacija - tai politika, sąmoninga politika tų, kas ją vykdo manydami, kad infliacija yra mažesnis blogis už nedarbą. Bet esmė ta, kad infliacija negali įveikti nedarbo bent kiek ilgesniam laikotarpiui.

Infliacija - tai politika, o politiką galima pakeisti. Todėl nėra jokio pagrindo pasiduoti infliacijai. Jei infliacija vertinama kaip blogis, ją reikia sustabdyti. Tam reikia subalansuoti valstybės biudžetą. Žinoma, visuomenės nuomonė turi tai paremti; inteligentija turi padėti žmonėms susigaudyti. Jaučiant visuomenės paramą, žmonių išrinktiems atstovams tikrai nesunku nutraukti infliacinę politiką.

Reikia prisiminti, kad su laiku mes galime numirti ir tikrai numirsime. Tačiau savo žemiškus reikalus turime sutvarkyti taip, kad trumpam - kiek mums duota gyventi - viskas būtų kuo galint geriau. Ir viena iš priemonių šiam tikslui pasiekti - atsikratyti infliacinės politikos.